

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29.09.2004, sp. zn. Ts 42/2003

Číslo:

Právní věta:

Soud:

Datum rozhodnutí: 01.01.1970

Spisová značka:

Číslo rozhodnutí:

Číslo sešitu:

Typ rozhodnutí:

Hesla: Protokol v trestním řízení, Řízení zjednodušené

Předpisy: 141/1961 Sb. § 55 a násl.

Druh:

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 36

ZPRAVA O ANALÝZE A VYHODNOCENÍ ÚČINNOSTI NOVELY TRESTNÍHO
ŘÁDU Č. 265/2001 Sb. VE VZTAHU K SOUDNÍMU ŘÍZENÍ
(Trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky z 29. 9. 2004 sp. zn. Ts 42/2003)

OBSAH

I. Úvod

II. K jednotlivým okruhům průzkumu u okresních a krajských soudů

III. Poznatky z rozhodovací činnosti trestního kolegia Nejvyššího soudu

IV Závěr

I. ÚVOD

Zákonem č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, došlo k rozsáhlé novelizaci trestního řádu, jež se šíří svého záběru téměř rovnala rekodifikaci. Vedle značného množství dílčích změn a doplnění došlo i k zásadním změnám některých stávajících zásad a institutů či zakotvení zcela nových procesních postupů. Novelizace se měla zaměřovat především na základní nedostatek předchozí právní úpravy, kterou byla přílišná složitost trestního řízení. Základním smyslem právní úpravy trestního řízení mělo být to, aby při respektování požadavku zákonnosti zajišťovala nejen odhalení, usvědčení a potrestání pachatele, ale aby se tak stalo co nejdříve po spáchání trestného činu. Největší zatížení přitom změněná právní úprava měla představovat právě pro soudy, a to zejména vzhledem k výraznému

přesunu dokazování z přípravného řízení do stadia řízení před soudem. Požadavky na změny byly podle důvodové zprávy návrhu novely tyto:

- výrazněji zjednodušit a zrychlit trestní řízení ve všech jeho stadiích,
- posílit význam stadia řízení před soudem na úkor přípravného řízení,
- posílit postavení státního zástupce při výkonu dozoru v přípravném řízení a při rozhodování v tomto stadiu řízení,
- v širší míře umožnit v procesní formě zachytit důkazy i v případech, kdy ještě nejsou podmínky pro stíhání konkrétní osoby,
- snížit finanční náklady, které stát na trestní řízení vynakládá (ať již ve formě odměn ustanoveným obhájcům, znalečného nebo svědečného pro opakovaně vyslýchané svědky, anebo nákladů na dlouhotrvající vazby),
- v oblasti řádných a zejména mimořádných opravných prostředků více respektovat stanoviska stran řízení a umožnit za přísně stanovených podmínek přístup k Nejvyššímu soudu cestou dovolání.

V zájmu informovanosti o praktické aplikaci některých aspektů této nové právní úpravy v porovnání s cíli předpokládanými a sledovanými novou úpravou předsedkyně Nejvyššího soudu České republiky uložila trestnímu kolegiu, aby připravilo analýzu a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení. Na základě pokynu předsedy trestního kolegia ze dne 1. 7. 2003, sp. zn. Ts 42/2003, poté členové kolegia provedli průzkum účinnosti citované novely (dále též jen „novela“), a to u všech krajských soudů a vždy nejméně u dvou až tří okresních soudů v obvodu příslušného krajského soudu, přičemž jeden z nich byl vždy okresní soud v sídle krajského soudu (v případě Městského soudu v Praze byl stanoven Obvodní soud pro Prahu 1). Pro větší konkrétnost a přehlednost analyzované problematiky byly předem vymezeny okruhy problémů, na něž se průzkum zaměřil, a to:

1. Dopad změny ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř. zejména z hlediska aktivity stran při dokazování před soudem se zaměřením na postup státních zástupců a obhájců.
2. Aplikační praxe a problémy plynoucí z novelizace ustanovení § 8 odst. 2 až 5 tr. ř.
3. Dopad novelizace ustanovení § 17 tr. ř. z hlediska zatížení krajských a okresních soudů a skladba této agendy u krajských soudů.
4. Důsledky aplikace novelizovaného ustanovení § 28 tr. ř. pro soudní praxi.
5. Poznatky o využívání možnosti předpokládané ustanoveními § 37 odst. 2, 3 tr. ř. (zastupování několika obhájci).
6. Zkušenosti s aplikací úpravy podle ustanovení § 37a a § 40a tr. ř.
7. Zkušenosti s využíváním ustanovení § 44 odst. 2 tr. ř.
8. Nová úprava protokolu a protokolace v řízení před soudem.
9. Nová úprava doručování (§ 62 až § 64a tr. ř.).
10. Problematika nové úpravy vazeb. Rozhodování o vazbě v přípravném řízení. Rozhodování o vazbě v soudním řízení a celý komplex problémů s tím spojených (novelizovaná ustanovení § 67, § 68 tr. ř., lhůty vazby, nahrazení vazby apod.).
11. Dokazování - nová dikce ustanovení § 89 odst. 2 tr. ř., dopad novelizace ustanovení § 110a tr. ř.
12. Aplikace ustanovení § 129 tr. ř. zejména z hlediska lhůt a jejich dodržování.
13. Dopad aplikace ustanovení § 158, § 158a a § 160 tr. ř. na řízení před soudem. Změny ve vyšetřování (oddíl 2 a 3), zkrácené přípravné řízení - dopad těchto změn na řízení před soudem.
14. Řízení před soudem - ustanovení § 180 odst. 3 tr. ř. (v návaznosti na ustanovení § 2 odst. 5, § 203 a § 215 tr. ř.) a § 181 odst. 3 tr. ř. Předběžné projednání obžaloby - nejčastější důvody. Rozhodnutí podle § 188 odst. 1 písm. a) až f) tr. ř. zejména z hlediska aplikace novelizovaných částí.
15. Dokazování v hlavním líčení s důrazem na ustanovení § 211, § 212 a § 215 tr. ř.
16. Aplikace nové úpravy odročení hlavního líčení (§ 219 tr. ř.).
17. Řízení o odvolání (řízení u soudu prvního stupně, řízení u odvolacího soudu a jeho rozhodnutí se zaměřením na uplatňování posíleného apelačního principu).
18. Dovolání - řízení u soudu prvního stupně (§ 265h tr. ř.).
19. Řízení proti uprchlému - ustanovení § 306a tr. ř.

20. Zjednodušené řízení před soudem (frekvence, důvody ve vazbě na ustanovení § 179a odst. 1 písm. a/, b/ tr. ř., dokazování před soudem – ustanovení § 314d tr. ř.).

21. Trestní příkaz – dopad novely na frekvenci tohoto způsobu vyřízení věci. 22. Podmíněné zastavení trestního stíhání a schválení narovnání.

Poznatky relevantní z hlediska průzkumu byly získávány z trestních spisů, pohovory se soudci krajských a okresních soudů a s předsedy a místopředsedy krajských a okresních soudů, ze statistických údajů o vyřizování soudních agend, jakož i ze zkušeností členů trestního kolegia.

Pro úplnost byla pak analýza účinnosti novely doplněna o závěry trestního kolegia Nejvyššího soudu vztahující se k jeho vlastní rozhodovací činnosti v řízeních o mimořádných opravných prostředcích – dovolání a stížnosti pro porušení zákona.

Trestní kolegium Nejvyššího soudu po projednání a zhodnocení získaných poznatků dospělo k následujícím závěrům:

II. K JEDNOTLIVÝM OKRUHŮM PRŮZKUMU U OKRESNÍCH A KRAJSKÝCH SOUDŮ

8. Nová úprava protokolu a protokolace v řízení před soudem.

Z důvodové zprávy:

V zájmu jednotného postupu orgánů činných v trestním řízení byly upraveny náležitosti protokolace při provádění rekognice, konfrontace, vyšetřovacího pokusu, rekonstrukce a проверки na místě.

Předchozí právní úprava podmínek, za nichž se sepisoval protokol, jeho náležitosti, postup při jeho opravě, včetně úpravy protokolu o hlasování, byla jako vyhovující ponechána bez podstatných změn.

Pro úpravy protokolace v řízení před soudem byl promítnut záměr v daleko širším rozsahu využívat k zachycení záznamu o průběhu úkonů záznamové techniky a svěřit protokolace v řízení před soudem do samostatné působnosti (a odpovědnosti) vyššího soudního úředníka nebo protokolujícího úředníka, který by měl mít k takové činnosti zvláštní kvalifikaci ověřenou příslušnou zkouškou. Pro zjednodušená řízení byla upravena možnost upustit od přepisu záznamu protokolu o hlavním líčení, pokud se obviněný a státní zástupce vzdají práva odvolání proti rozsudku a s takovým postupem souhlasí.

Zprávy krajských i okresních soudů se v této souvislosti soustředily na informace o pořizování zvukového záznamu, byla-li i tato možnost – vedle diktování protokolu předsedou senátu – u soudu užívána (u všech okresních soudů nebyla tato praxe dosud běžná).

Nová právní úprava provádění protokolace v soudním řízení je přijímána převážně kladně, ačkoliv v době provádění průzkumu patrně stále převažovala praxe protokolace „postaru“. Je ovšem otázkou, zda toto pozitivní hodnocení obstojí za situace, kdy soudy zatím nemají vytvořeny všechny potřebné personální, organizační a technické předpoklady pro takový nový způsob protokolace. Nový způsob protokolace klade podle soudů prvního stupně větší nároky na přípravu hlavního líčení; strany, nejsou-li dostatečně připraveny, mají méně časového prostoru pro kladení otázek (odpadá čas, který bylo třeba věnovat diktátu protokolu předsedou senátu), což se odrazí v množství (a mnohdy i kvalitě) pokládaných otázek.

Soudci působící v obvodu Krajského soudu v Plzni vyjádřili názor, že protokol nepovažují jen za výsledek činnosti protokolujícího úředníka a nezbavují se odpovědnosti za správnost protokolu (§ 55 odst. 5 tr. ř.). Uvědomují si, že by bylo vhodné na potřebné části záznamu výslovně upozornit a soustředit se na ně při protokolaci, jejich zatíženost je však spíše vede k tomu, že se spolehnou na práci protokolující úřednice, zejména jde-li o protokolující úřednici, která si již osvojila potřebnou praxi.

Prvním a podle ohlasu soudů také nejvýznamnějším nedostatkem je personální obsazení soudů. To dosud nepočítá s tím, že protokolující úředník je odbřemeněn od běžných administrativních činností, tedy od toho všeho, co vykonával jako zapisovatel při dřívějším způsobu protokolace. Neúměrné zatížení protokolujících úředníků vede k tomu, že nejsou objektivně schopni zabezpečit řádné a včasné vyhotovení protokolu o jednání soudu, což způsobuje komplikace pro další postup v řízení

(např. při odročení hlavního líčení, při vyhotovování rozhodnutí). Je nutné zabezpečit posílení odborného administrativního aparátu soudů, aby protokolující úředník (popřípadě vyšší soudní úředník) měl dostatečný časový prostor k seznámení s obsahem spisu, k prodiskutování problematiky s předsedou senátu a k řádné přípravě na výkon své činnosti. Pokud ke stávajícím administrativním činnostem přibude tomuto pracovníkovi ještě povinnost protokolace, nelze očekávat efekt této úpravy. Zprávy soudů upozorňují též na nedostatečné odborné i finanční zázemí protokolujících úředníků (některé soudy uvedly, že vzhledem k jejich nízkému finančnímu ohodnocení mají problém je na těchto místech udržet delší dobu). Je třeba také zvýšit nároky na obsazování funkcí protokolujících úředníků, neboť je poměrně velice obtížné bez znalosti spisu posoudit, co je podstatné pro řízení, a co tedy má být obsahem protokolu (§ 55b odst. 5 tr. ř.).

Dalším souvisícím problémem je pak přepisování záznamů. Jednak jde o jeho zdoluhavost, neboť jestliže se protokolující úředník účastní jednání, musí poté zhruba stejný čas strávit poslechem záznamu a vyhotovováním protokolu, čímž mu nezbývá žádný čas na další práce. Okresní soud v Nymburce dokonce uvedl, že obsah záznamu tříhodinového hlavního líčení v konkrétní věci, v jehož průběhu byl proveden výslech poškozené, obviněného, byl přečten znalecký posudek a protokoly o výslechu několika málo svědků, musela protokolující úřednice přepisovat asi 9 hodin. Také soudy v obvodu působnosti Krajského soudu v Českých Budějovicích uváděly, že vypracování protokolu trvá protokolujícímu úředníkovi přibližně dvojnásobnou dobu, než je doba hlavního líčení. To značně komplikuje průběh vícedenních hlavních líčení, v nichž předsedové senátu z technických důvodů nemají následující den k dispozici protokoly z předcházejícího jednacího dne, což jim ztěžuje orientaci ve věci.

Dále je problémem i kvalita samotného přepisu – protokolu. S tou nejsou potíže v případech, kdy je záznam o jednání přepisován ze zvukového nosiče doslovně. Problém ovšem nastává, když protokolující úřednice nezapisuje výpovědi vyslechnutých osob doslovně, takže v případě, že mají strany proti protokolaci námitky, musí si předseda senátu znovu záznam poslechnout a o námitkách proti protokolaci rozhodnout.

Dále se často poukazuje na nedostatky technické povahy vyplývající jak z kvality technického zařízení využívaného k protokolaci, tak i z toho, že soud musí vyslychané osoby upozorňovat na to, aby hovořily patřičným směrem, aby byl jejich projev dostatečně slyšitelný pro pořizovaný záznam atd. Nová úprava nepočítá ani s některými krajními případy, kam lze zařadit mj. i poruchu nahrávacího zařízení či výpočetní techniky, nebo třeba i přechodný výpadek elektrické energie. Soudy v obvodu působnosti Krajského soudu v Praze shodně konstatovaly, že záznamová zařízení, jimiž jsou vybaveny jejich jednací síně, svým programovým vybavením zcela nevyhovují požadavkům soudní praxe. Výjimkou je pouze jedna jednací síň na Krajském soudě v Praze, která je vybavena podstatně kvalitnějším záznamovým přístrojem, který je vyhovující a nevyžaduje obsluhu protokolující úřednice v soudní síni, cena tohoto zařízení je však asi 300 000 Kč. Podle sdělení místopředsedy Krajského soudu v Praze jim Ministerstvo spravedlnosti zakázalo takovýmto záznamovým zařízením vybavit další jednací síně s tím, že cena záznamového zařízení na jednu jednací síň může být maximálně do 70 000 Kč, což však znamená nákup záznamového zařízení, které je po technické stránce nevyhovující. Záznamové zařízení nelze zpomalit, není ani vybaveno tzv. stopáží, takže nelze vyhledat na záznamovém zařízení příslušnou pasáž, ale je nutno celý záznam poslouchat vždy znovu.

Soudy také často poukazovaly na nevýhodu spočívající i jen v dodatečném (nikoliv velmi opožděném) vyhotovení protokolu, zejména v souvislosti s nemožností vyhlásit ve věci rozhodnutí, problémy s postupem podle § 207 a § 208 tr. ř., při pokračování v několikadenním hlavním líčení, při provádění výslechu dalších svědků, jakož i provádění dalších důkazů (vždy za situace, že ještě není k dispozici žádný protokol o hlavním líčení), a v případech, kdy strany trvají na včasném dodání opisu protokolu o hlavním líčení, aby se mohly řádně připravit k hlavnímu líčení konanému např. již dalšího dne apod. Tak např. soudci některých soudů v obvodu působnosti Krajského soudu v Plzni k zabránění zmíněných nežádoucích projevů ve složitých trestních věcech mnohdy nařizují hlavní líčení jen na dopoledne, aby v odpoledních hodinách byl pořízen protokol a mohlo se bez potíží pokračovat v

hlavním líčení následujícího dne.

Totéž platí i ve vztahu k dodržení lhůt pro vyhotovení rozhodnutí. Komplikace s neexistencí písemného protokolu o hlavním líčení může nastat i v těch výjimečných případech, v nichž učiní písemný slib obviněný ve vazbě v rámci hlavního líčení.

Krajský soud v Plzni zmínil i další problematickou otázku spojenou s dokazováním, když upozornil na situaci, kdy Vrchní soud v Praze zrušil rozsudek napadený odvoláním proto, že důkazy nebyly provedeny v potřebném rozsahu, tj. nebyly označeny v protokole, ač podle zvukového nosiče před soudem provedeny byly.

Odvolací senáty uvedeného krajského soudu v případě nejasností v protokolaci si zvukové záznamy přehrávají s tím, že případné nedostatky by patrně řešily vrácením věci bez věcného vyřízení s iniciováním oprav protokolu. S takovým postupem krajského soudu trestní kolegium Nejvyššího soudu souhlasí. Vzniknou-li pochybnosti o tom, zda nějaký důkaz byl proveden či nikoliv (např. rozhodnutí se o něj opírá, ačkoliv v protokolu o hlavním líčení není provedení tohoto důkazu uvedeno), je namíste pokusit se tuto okolnost objasnit (např. i přehráním zvukového záznamu, resp. jeho části). Poté může přicházet v úvahu postup předpokládaný ustanovením § 57 tr. ř.

Valná většina soudů navrhuje, aby zákonem předvídaný nový způsob protokolace byl pouze fakultativní a aby předseda senátu sám rozhodl o způsobu protokolace s přihlédnutím k povaze, složitosti a rozsahu projednávané věci. V některých věcech se jeví rychlejší klasický způsob protokolace, v některých bude z hlediska časového výhodnější použít záznamové zařízení. Zvláště to pak platí v případě protokolace ve veřejném zasedání.

Podle odvolacích senátů krajských soudů změna protokolace u veřejného zasedání v odvolacím řízení nepřináší vzhledem k minimálnímu rozsahu protokolu pro soudce žádnou časovou úsporu, naopak vede k zatížení soudní kanceláře a prodávám při vyhotovení protokolu. Novela by tak mohla mít v odvolacím řízení zcela opačný efekt, než jaký se předpokládal (srov. však další změnu trestního řádu provedenou zákonem č. 283/2004 Sb. účinnou od 1. 7. 2004).

Další významný apel většiny soudů pak směřoval k pořizování dokonalejší záznamové techniky včetně kvalitního a vhodného programového vybavení, zálohových jednotek a záložních zdrojů elektřiny.

Je nutno zdůraznit, že nový způsob protokolace je zásadní změnou v průběhu řízení před soudem. Vcelku pozitivní hodnocení této změny je poněkud zeslabováno a znehodnoceno výše uváděnými problémy technické, personální a organizační povahy.

III. POZNATKY Z ROZHODOVACÍ ČINNOSTI TRESTNÍHO KOLEGIA NEJVYŠŠÍHO SOUDU

Zavedení institutu dovolání představuje zásadní krok v systému mimořádných opravných prostředků. Nepochybně tím došlo k posílení principu rovnosti procesních stran a především k umožnění jejich přístupu vlastním opravným prostředkem k Nejvyššímu soudu. Potřeba zavedení nového mimořádného opravného prostředku je ještě více akutní s ohledem na důsledky vyplývající z nálezů Ústavního soudu ve vztahu ke kasačnímu oprávnění Nejvyššího soudu v řízení o stížnosti pro porušení zákona (viz nálezy Ústavního soudu uveřejněné pod č. 424/2001 Sb.).

S ohledem na dosavadní poznatky aplikační praxe lze konstatovat, že judikatura se ustálila na závěru, podle něhož dovolání umožňuje oběma hlavním procesním stranám namítat zásadní procesně právní a hmotně právní pochybení taxativně vypočtených soudních rozhodnutí, která byla podrobena přezkumu již v řádném opravném řízení. Dosavadní praxe Nejvyššího soudu jako soudu dovolacího přitom důsledně vychází ze zásady, že trestní řízení je založeno na principu dvouinstančnosti, na existenci toliko dvou plných skutkových instancí. Dovolání tedy nepředstavuje žádnou další (třetí) skutkovou instanci a námítka vztahující se primárně ke skutkovým zjištěním (např. neúplnost skutkových zjištění, vadné hodnocení důkazů atd.) nepředstavují žádný z dovolacích důvodů taxativně uvedených v ustanovení § 265b tr. ř. V tomto směru je rozhodovací praxe Nejvyššího soudu zcela jednotná a částečně byla shledána opodstatněnou též Ústavním soudem (viz např. usnesení ze

dne 24. 4. 2003, sp. zn. III. CS 732/02).

Zejména v počátcích účinnosti novely se Nejvyšší soud musel poměrně často zabývat otázkou přípustnosti dovolání. V tomto směru je třeba odkázat na judikáty uveřejněné pod č. 31/2002 Sb. rozh. tr., č. 22/2003 Sb. rozh. tr. a č. 25/2003 Sb. rozh. tr.

Největším úskalím dosavadní aplikační praxe se jeví otázka výkladu jednotlivých dovolacích důvodů, zejména pak dovolacího důvodu uvedeného v ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř.

Pokud jde o výklad dovolacího důvodu spočívajícího v tom, že obviněnému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí (§ 265b odst. 2 tr. ř.), lze odkázat na rozhodnutí velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu, jež bylo publikováno pod č. 58/2003 Sb. rozh. tr.

K výše již výše zmiňovanému problému vztahujícímu se k výkladu ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř. (dovolací důvod spočívající v tom, že „rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení skutku nebo na jiném nesprávném hmotně právním posouzení“) je třeba uvést, že dosavadní rozhodovací praxe Nejvyššího soudu vychází z toho, že tento dovolací důvod se týká nesprávné aplikace zákonných znaků skutkové podstaty trestného činu na zjištěný skutkový stav, jímž je dovolací soud vázán, popřípadě nesprávné aplikace jiných norem hmotného práva (např. předpisů občanského práva, obchodního práva). Jiné nesprávné hmotně právní posouzení může spočívat i v porušení zásad o vztahu souhrnnosti při ukládání trestu.

V této souvislosti dovolací soud musí poukázat na mnohdy nízkou kvalitu rozhodnutí soudů jak při formulaci tzv. skutkové věty rozhodnutí (rozsudku), tak i odůvodnění vztahujícího se ke skutkovým zjištěním. Skutková věta obsažená ve výrokové části rozsudku ani ve spojitosti s příslušnou částí odůvodnění mnohdy neobsahuje vyjádření všech skutkových okolností vyžadovaných použitou právní kvalifikací skutku.

Některé poznatky dále svědčí o tom, že i přes povinné zastoupení obviněného obhájcem při podání dovolání nejsou vždy naplněny zákonem vyžadované obsahové náležitosti. K tomu srov. judikát pod č. 25/2003 Sb. rozh. tr.

Dále je potřeba zdůraznit, že Nejvyšší soud důsledně trvá na požadavku, aby nejen napadené rozhodnutí jako celek bylo podrobeno řádnému opravnému řízení, ale aby takovému přezkumu na podkladě řádného opravného prostředku byl podroben i ten výrok, jenž je konkrétně napaden podaným dovoláním (tento závěr je obsažen v již uvedeném rozhodnutí publikovaném pod č. 22/2003 Sb. rozh. tr.). S tímto právním názorem se rovněž ztotožnil i Ústavní soud (např. v usnesení ze dne 18. 11. 2003, sp. zn. I. ÚS 660/02).

Z dosavadní praxe dovolacího soudu se však jeví potřebným novelizovat institut dovolání, a to zejména v oblasti výčtu dovolacích důvodů. V úvahu přichází především zavedení dalších dovolacích důvodů spočívajících v tom, že v opravném řízení byl porušen zákaz reformationis in peius, a dále že soud nižšího stupně nerespektoval závazný právní názor vyslovený nadřízeným soudem v rozhodnutí o opravném prostředku. U soudců trestního kolegia Nejvyššího soudu převažuje názor, podle něhož není vhodné zavádět dovolací důvod (resp. rozšiřovat v tomto smyslu dosavadní formulaci dovolacího důvodu podle § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř.), který by umožňoval jakkoli přezkoumávat skutkový stav věci, popřípadě hodnotit zákonnost a úplnost provedeného dokazování. V opačném případě totiž hrozí, že se Nejvyšší soud stane další skutkovou instancí, jak tomu nasvědčuje obsah dosud podávaných dovolání, která jsou nejčastěji odmítána podle § 265i odst. 1 písm. b) tr. ř. právě proto, že se dovolatelé domáhají jiného skutkového stavu, odlišného hodnocení důkazů či provedení dalších důkazů. Je třeba spíše hledat cesty a způsoby, jak zkvalitnit řízení u soudů prvního a druhého stupně, aby se Nejvyšší soud v řízení o dovolání mohl soustředit skutečně na to, co je jeho posláním, tj. zejména sjednocovat judikaturu řešením závažných právních, nikoliv skutkových otázek a dbát o zákonnost trestního procesu odstraňováním některých nejzávažnějších procesních vad. Případné nejzávažnější skutkové nedostatky – k nimž by ovšem při dostatečné aktivitě stran a v rámci dvoustupňového řízení nemělo docházet – by bylo vhodnější řešit rozšířením a poněkud jiným pojetím důvodů obnovy řízení (zvláštním důvodem obnovy řízení by např. mohlo být i to, že soud neprovedl zásadní důkaz nezbytný pro rozhodnutí o vině, který strana již navrhovala).

Celkově lze hodnotit institut dovolání pozitivně, a to jak s přihlédnutím k naplnění již výše uvedených

důvodů jeho zavedení, tak i s ohledem na to, že Nejvyšší soud získává dostatečný přehled o rozhodovací praxi nižších soudů.

Lze dále konstatovat, že zavedení institutu dovolání a dosavadní zkušenosti s jeho uplatňováním podle názoru trestního kolegia Nejvyššího soudu dostatečně ospravedlňují úvahy o možném zrušení stížnosti pro porušení zákona. Odstranění tohoto kontroverzního mimořádného opravného prostředku je za současného stavu společnosti i justice již na místě, zejména, pokud budou naznačeným způsobem rozšířeny dovolací důvody, popř. i důvody obnovy řízení.

IV ZÁVĚR

Základním cílem novelizace trestního řádu ve stadiu řízení před soudy provedené zákonem č. 265/2001 Sb. bylo, jak plyne z důvodové zprávy, výrazněji zjednodušit a zrychlit trestní řízení ve všech jeho stádiích, posílit význam řízení před soudem na úkor přípravného řízení a v oblasti řádných a zejména mimořádných opravných prostředků více respektovat stanoviska stran řízení a umožnit za přísně stanovených podmínek přístup stran ve své věci k Nejvyššímu soudu. Zda a do jaké míry se tyto cíle povedlo novelizací naplnit, plyne ze zjištění a závěrů a konstatování soudů v jednotlivých v oblastech, které byly předmětem průzkumu. Obecně lze konstatovat, že soudy akceptovaly potřebu změn v trestním řízení a ztotožnily se s celkovým směřováním změn v trestním řízení, které tato novelizace s sebou přináší. Jde zejména o posílení kontradiktornosti řízení a s tím související přenesení těžiště dokazování před soud, tlak na větší aktivitu stran, posílení apelačního principu v odvolacím řízení, ale i zavedení zjednodušeného řízení v tzv. bagatelních věcech, omezení stížnosti pro porušení zákona a zavedení dovolání jako mimořádného opravného prostředku, který je v rukou stran, ale rovněž novou úpravou protokolu a způsobem protokolace.

Je samozřejmé, že novela přináší s sebou, jako každá výraznější legislativní změna, množství otázek a výkladových problémů. Tyto otázky jsou postupně řešeny obecně praxí soudů a ve značném rozsahu přímo judikaturní činností Nejvyššího soudu. O tom konec konců svědčí i jednotlivé kapitoly zprávy, které aktuální judikaturu obsahují.

I přes toto celkem pozitivně vyznívající hodnocení novelizace nelze nevidět, že některé změny, které sebou novela přinesla, nepřispívají ke splnění cílů, které si dala, a ve svých důsledcích často působí proti těmto cílům. V tomto smyslu lze za problematickou označit úpravu obsaženou v § 2 odst. 5 tr. ř. Smyslem právě této nové úpravy mělo být posílení kontradiktornosti řízení a zvýšení aktivity stran, zejména státního zastupitelství. Formulace posledních tří vět tohoto zákonného ustanovení je však vnitřně rozporná, když na jedné straně zdůrazňuje, že státní zástupce je povinen dokazovat vinu obžalovaného (v řízení před soudem), na druhé straně ve vztahu k němu zákon uvádí stejně jako u obviněného (u něhož je to však pochopitelné) pouze oprávnění, aby na podporu svých stanovisek navrhoval a prováděl důkazy. Obviněnému samozřejmě toto oprávnění jako povinnost uložit nelze, není však důvod, aby toto oprávnění jako povinnost nebylo uloženo státnímu zástupci. Roli státního zástupce v řízení před soudem pak ještě víc zatemňuje poslední věta tohoto zákonného ustanovení, která zavazuje soud, aby sám doplnil dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí. Soud se tak dostává, jak na to poukazují v podstatě shodně všechny soudy, u kterých byl průzkum prováděn, do role dalšího protihráče obviněného, jehož snahou je obviněného usvědčit a ne objektivně a po právu rozhodnout věc. Nepochybně musí být takto vnímán alespoň ze strany obviněného a obhajoby. Tento základní rozpor se pak promítá i do dalších ustanovení trestního řádu, jako je ustanovení § 180 odst. 3, § 203 ale rovněž částečně § 215 odst. 2 tr. ř.

Další problematickou částí novely trestního řádu se jeví být nová úprava vazebního řízení. Především úprava trvání vazby a rozhodování o ponechání obviněného ve vazbě. Úprava je totiž zatížena neúměrným množstvím lhůt, rozhodnutí a opravných prostředků, což vede často k duplicitě v rozhodování při přezkumu, zda trvají nadále důvody vazby, zejména duplicitě při tzv. obligatorním rozhodování o této otázce a rozhodování z podnětu obviněného. V důsledku této úpravy, jakož i v důsledku toho, že novela nechala bez povšimnutí ustanovení § 141 odst. 1 tr. ř. a v návaznosti na rozhodování Ústavního soudu v těchto otázkách, nejsou výjimečné případy, kdy v poslední instanci

někdy i ve věcech, kde v prvním stupni rozhoduje okresní soud, o otázce vazby rozhoduje Nejvyšší soud. Dochází ke zbytečnému prodlužování řízení, trestní spis putuje mezi jednotlivými instancemi a v meritu věci se nerozhoduje. Ve skupinových věcech pak může dojít a dochází i k tomu, že v průběhu rozhodování o otázce vazby u jednoho spoluobviněného končí běh vazební lhůty u dalších spoluobviněných, přičemž soud, který má o této otázce rozhodnout, nemá spis k dispozici. Hrozí neustále překročení lhůty, ve které má být podle zákona rozhodnuto o dalším trvání vazby. Podle našeho názoru by řízení o otázce vazby mělo být výrazně zjednodušeno a zejména, pokud se věc nachází ve stadiu odvolacího řízení, mělo by být rozhodování o vazbě pouze jednoinstanční. Je totiž v rozporu s logikou, aby za situace, kdy v meritu věci odvolací soud rozhoduje s konečnou platností (s výjimkou mimořádného opravného prostředku), zákon připouštěl řádný opravný prostředek do jeho rozhodnutí, které má povahu dočasného procesního opatření.

Nová úprava protokolace byla obecně přijata kladně. Nelze se však neztotožnit s námitkami, které vznesly v průběhu průzkumu soudy, že totiž nejsou vytvořeny dostatečné technické a zejména personální podmínky pro to, aby tato technika protokolace byla efektivní. Máme na mysli zejména nedostatek kvalifikovaného personálu – protokolujících úřednic – z důvodů, které plynou ze závěrů uvedených v tomto bodu průzkumu.

Nejednoznačně vyznívá účinek novelizace z hlediska závěru posílit apelační princip. Ze statistických údajů, které má Nejvyšší soud k dispozici, plyne, že zejména v nejzávažnějších trestních věcech (§ 17 tr. ř.) byla v odvolacím řízení v roce 2002 tendence obrácená. Samotné soudy se k této otázce vyjadřují rozporuplně podle toho, zda se jedná o soud I. nebo II. stupně.

Posledním problémovým okruhem je úprava § 44 odst. 2 tr. ř. Tato úprava měla nejen posílit postavení poškozeného, ale i urychlit řízení ve věcech, ve kterých figuruje větší množství poškozených. Z důvodů, které plynou ze závěru průzkumu k tomuto bodu, se úprava zřejmě neosvědčuje. Ustanovování tzv. společných zmocněnců je problematické, domluva mezi poškozenými, kteří se často vzájemně ani neznají, není příliš reálná. Na to navazuje i problém s doručováním a často velice složitým zjišťováním adres poškozených. U rozsáhlých trestních věcí s větším množstvím poškozených tato agenda soudy neúměrně zatěžuje. Je otázka, zda by adhézní řízení nemělo být ponecháno víc na iniciativě poškozených, a zda by v těchto věcech nešlo vyrozumívat poškozené o možnosti připojit se s nárokem na náhradu škody prostřednictvím oznamů na soudní desce, případně v kombinaci s nějakou formou veřejné vyhlášky např. v tisku.